

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ СИСТЕМ

УДК 32.001.(075.8)

РОЛЬ СПІВРОБІТНИЦТВА США ТА БРАЗИЛІЇ В ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

А. О. Ткач,

здобувач наукового ступеня кафедри суспільно-політичних наук, глобалістики та соціальних комунікацій, Університет "Україна"

У статті аналізується співробітництво США і Бразилії у царині перебудови сформованої системи відносин на світовому і регіональному рівнях. Розглядаються складові зовнішньополітичного курсу США щодо країн Латинської Америки та Карибського басейну. Особливу увагу приділено впливу глобальних подій на сучасні політичні процеси. Основою міжнародної політики стає "м'яка сила" – комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних питань із використанням можливостей громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційних, гуманітарних та інших альтернативних класичній дипломатії методів і технологій.

Ключові слова: світова економічна криза, новий економічний світопорядок, Латинська Америка, південноамериканська фінансова архітектура, інтеграція, Банк Півдня, регіональна валюта, АЛБА, ЕКЛАК.

А. О. Tkach,

Postgraduate of kathedra of global communications, University "Ukraine"

COUNTERACTION OF COUNTRIES OF LATIN AMERICA TO POLITICS OF THE USA IN ALTERATION OF THE SYSTEM ON WORLD AND REGIONAL LEVELS

It is shown in the article, as exactly operate in a fight for alteration of the formed economist system on world and regional levels. The article analyzes as exactly the people in Latin America operate in a fight for alteration of the formed financial and system on world and regional levels. The most economically developed countries in the region. Without belittling the importance of not denying the "national roots," the origin of these crises can not be ignored or underestimated the fact that the development of Latin America in previous decades influenced deep region in the processes of global integration with its "distortions" and instability, with increasingly the apparent inability of international institutions to adequately manage and effectively respond to changes in the state of world economy and finance.

Key words: world economic crisis, new economic world order, Latin America, South american financial architecture integration, regional currency, ALBA, ECLAK.

А. О. Ткач,

соискатель научной степени кафедры общественно-политических наук, глобалистики и социальных коммуникаций, Университет "Украина"

РОЛЬ СОТРУДНИЧЕСТВА США И БРАЗИЛИИ В ЛАТИНОАМЕРИКАНСКОМ РЕГИОНЕ

В статье анализируется сотрудничество США и Бразилии относительно реформирования системы отношений на мировом и региональном уровне. Рассматриваются составные элементы внешнеполитического курса США в странах Латинской Америки и Карибского бассейна. Особенное внимание уделено влиянию глобальных событий на современные политические процессы. Основой международной политики становится "мягкая сила" – комплексный инструментальный решения внешнеполитических вопросов с использованием возможностей гражданского общества, информационно-коммуникационных, гуманитарных и других альтернативных классической дипломатии методов и технологий.

Ключевые слова: мировой экономический кризис, новый экономический миропорядок, Латинская Америка, южноамериканская финансовая архитектура, интеграция, Банк Юга, региональная валюта, АЛБА, ЭКЛАК.

© Ткач А. О., 2016

Постановка проблеми. Нинішня кризова ситуація у світовій економіці спонукала міжнародне співтовариство до пошуків нової моделі розвитку (парадигми), що відповідала б реаліям сьогодення щодо розташування сил на міжнародній арені. У русі, що розгорнувся за новий економічний світопорядок, активну участь беруть багато країн Латинської й особливо Південної Америки. Не очікуючи істотних переміщень у цій справі в найближчому майбутньому, вони досить енергійно взялися за вибудовування власної “фінансово-економічної архітектури”, сподіваючись у такий спосіб відновити своє економічне зростання, позбутися надмірної зовнішньої фінансової залежності й по можливості “відгородити” себе від зовнішнього впливу й збоїв у функціонуванні глобальної економіки.

Актуальність дослідження полягає у виробленні методології і критеріїв, що дадуть змогу вимірювати “м’яку силу” конкретної держави, зокрема Бразилії, оцінювати її потенціал і можливості реального впливу, у тому числі в історичній перспективі. При цьому варто виходити з того, що “м’яка сила” являє собою складне багатоконпонентне явище, що посідає важливе самостійне місце в системі зовнішньополітичних координат.

Стосовно сьогодення термін “м’яка сила” має різні, у тому числі більш розширені, ніж колись, трактування. У концепції зовнішньої політики США “м’яка сила” характеризується як “комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних питань з опорою на можливості громадянського суспільства, інформаційно-комунікаційні, гуманітарні та інші альтернативні класичної дипломатії методи і технології” [4, с. 7].

З цього погляду інтерес являють вивчення й аналіз теорії і практики використання “м’якої сили” у політиці Бразилії. Значення “м’якої сили”, що вважається одним з атрибутів світових держав, останніми роками усвідомлюється бразильською політичною елітою, яка підкреслює важливість урахування і застосування цього фактора з метою просування національних пріоритетів на глобальному і регіональному рівнях.

Дослідження проблеми науковцями. Бразильський політолог У.В.Біасотто констатує, що, на відміну від США, Росії й Англії, Бразилія стала економічною державою, не ставши, однак, військовою державою... Бразилія застосовує “м’яку силу”, що відкриває набагато більше можливостей у сфері торгівлі, науки і технологій, ніж зброя. Велич держави – це те, що починають читати і чути за кордоном (завдяки нашим музикантам і письменникам), велич, що будується завдяки “м’якій силі”,

розумінню того, що ми – одна людська раса. Чим “м’якше” ми будемо з менш забезпеченими (знедоленими), тим більше нас будуть поважати.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час Латинська Америка перебувала на периферії світових процесів. США її називали “заднім двором”, і Вашингтон не соромився втручатися у внутрішні справи сусідніх країн, що відповідно до доктрини Монро входили до сфери інтересів. Так, формально це були суверенні держави, але остаточно звільнитися від зовнішнього впливу їм не вдавалося. Сучасна фінансово-економічна криза засвідчила необхідність змін в економічному світопорядку, у сформованій після закінчення Другої світової війни фінансовій системі, у якій ключову роль відіграють Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк (СБ). Протягом багатьох десятиріч країни, що розвиваються, не справляли серйозного впливу на світову економіку, вони скоріше виступали як об’єкт економічної експансії, а в міжнародних розрахунках домінував долар [1, с. 19].

Країни континенту лідирують у багатьох галузях світового господарства. Бразильська фірма Vale посідає перше місце серед експортерів залізної руди, чилійська Codelco є найбільшою компанією у світі, що спеціалізується на видобутку мідної руди, а мексиканська Cemex вийшла на третє місце серед виробників цементу. У нафтогазовій галузі майбутнє також за Латинською Америкою. Бразильська Petrobras і венесуельська PDSVA упевнено набирають обертів, чому сприяють величезні поклади вуглеводнів у цих країнах. Болівія має газові резерви і запаси рідких металів – танталіт, аметрин, олово, цинк, вольфрам. За даними журналу Fortune за 2012 рік, 126 із 500 найбільших світових компаній розташовані в Латинській Америці (у 2005 р. було 47) [2, с. 11].

Досить успішна і соціальна політика латиноамериканських країн. Дослідники відзначають, що за останні десять років кількість бідних людей у регіоні зменшилася на 20%. Тільки в одній Бразилії за цей час більш ніж 50 млн осіб стали зараховувати себе до середнього класу. Експерти запевняють, що в Латинській Америці знайшли ефективніші механізми боротьби з кризою, ніж у Сполучених Штатах і ЄС. Наприклад, місцеві транснаціональні компанії всупереч логіці неолібералізму почали брати на себе частину відповідальності за прийняття стратегічних рішень, працювати на благо суспільства, а не вузької групи директорів, інвесторів і керуючих.

Серед конкретних прикладів – мексиканська компанія Vimbo, що відмовлялася звільняти спів-

робітників навіть у період кризи і ввела різні стимули для зміцнення їхньої лояльності. Бразильська косметична фірма Natura Cosméticos має мережу прямих продажів, у якій працюють понад мільйон консультантів (в основному жінок) по всій Південній Америці. Дотримання етичних і екологічних норм – головний принцип Natura. Схожим шляхом пішли засновники мережі ресторанів у Перу Astrid & Gaston. Презентуючи “нову перуанську кухню”, компанія розширила свою присутність за межі континенту – ресторани є в Мехіко, Панамі й навіть у Мадриді. При цьому Astrid & Gaston підтримує місцевих сільгоспвиробників, використовує тільки традиційні інгредієнти і вкладає гроші в соціальні молодіжні програми. Компанія займається також популяризацією андської кухні, розповідаючи про традиції давньої перуанської культури [3, с. 39].

Латиноамериканські банки здійснюють програми допомоги бідним або відкрили служби, що стали доступними незаможним верствам населення, такі як Bolsa Familia, Fome Zero у Бразилії і Oportunidades у Мексиці. Бразильський Banco Itaú-Unibanco запустив низку освітніх проєктів, у тому числі програму “Raízes e Asas” (“Корені і крила”), метою якої є заохочення обдарованих студентів (кожному з них банк зобов’язується виділити 12 тис. дол. США). У Мексиці компанія Enova створила мережу навчання й освіти, побудувавши 42 невеликих навчальних центри для малозабезпечених громадян.

Фернандо Енріке Кардосо, який розпочав економічні й соціальні реформи в Бразилії, Лула да Сільва і Ділма Русеф вивели країну на лідерські позиції. Експерти Ради з міжнародних відносин, що вважається одним із найвпливовіших аналітичних центрів у США, у липні 2011 р. пророчили, що Бразилія вже через п’ять років буде п’ятою економікою у світі й одержить постійне місце в Раді Безпеки ООН. Бразилія експортує понад 50 тис. барелей у день біопалива етанол і є в цій галузі головним конкурентом США. Активно розвиваються китайсько-бразильські відносини. Щоправда, 80% бразильського експорту в Китай складають базові товари і сировина (соя, олія, залізна руда), а більш ніж 90% імпорту з Китаю припадає на промислові товари. Китай також залишається основним інвестором у Бразилію (гірничодобувний і нафтовий сектор, транспорт, енергетика) [4, с. 21].

У 2014 р. в Бразилії відбувся чемпіонат світу з футболу, а в 2016 – Олімпійські ігри, що знову ж має на увазі значні інвестиції в інфраструктуру, безпеку й охорону здоров’я. Бразильські чи-

новники працюють над проєктом “Educacao para Todos” (“Освіта для всіх”), метою якого є збільшення бюджетних витрат на освіту до 7% ВВП до 2015 р. (на сьогодні цей показник становить 5,2%. У США він дорівнює 5,5%; у Росії – 4,8%, а до 2015 р. його в нас обіцяють скоротити до 3,8%). Бразилія бере участь у блоці БРІКС та IBSA (Індія – Бразилія – Південна Африка) і використовує “м’яку силу” у відносинах із країнами португало мовного світу. Відчувається бразильська присутність в Африці – у Мозамбіку, Сенегалі, Малі і Гані ця латиноамериканська держава координує програми продовольчої безпеки. На Чорному континенті реалізуються також проєкти “Південь–Південь” і “Тропікалізм”, що роблять акцент на загальну ідентичність. На міжнародній арені активно діє й Аргентина, що входить у блок VISTA (В’єтнам, Індонезія, Південна Африка, Туреччина, Аргентина). Як і БРІКС, цей акронім був запропонований західними аналітиками, які об’єднали держави нового покоління, здатного забезпечити політичну стабільність, високі темпи зростання і сприятливі умови для розширення торгівлі. Однак зауважимо, що сьогодні Аргентина переживає не кращі часи. Кредитна політика призвела до зниження зарплат і зростання податків, що негативно позначилося на соціальній ситуації в країні.

У результаті глобальної кризи на континенті активізувалися громадські рухи, регіональні інтеграційні процеси. Латиноамериканські профспілки, безземельні селяни Бразилії, шахтарі Чилі й Аргентини, індіанці Болівії й Еквадору, неосапатисти Мексики об’єднали зусилля в боротьбі за свої інтереси. Колишній робочий металург і профспілковий активіст Лула став президентом Бразилії, ще один профспілковий лідер і етнічний індіанець Ево Моралес очолив Болівію, у Нікарагуа до влади повернулися сандіністи. З 2001 р. у Латинській Америці стали проводитися всевітні соціальні форуми, і континент поступово перетворився в центр антиглобалістського руху [5, с. 9].

Боліваріанський альянс для народів Америки (ісп. Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra America, скорочено ALBA) є скоріше ідеологічним блоком і був створений у 2004 р. Мета – кооперація та інтенсифікація торговельних зв’язків. До складу ALBA входять вісім країн: Болівія, Венесуела, Куба, Еквадор, Нікарагуа, Домініка, Антигуа і Барбуда, Сент-Вінсент і Гренадіни. Серед запрошених членів альянсу є і держави з інших регіонів, такі, наприклад, як Сирія та Іран.

У квітні 2009 р. на саміті країн – учасниць Боліваріанського альянсу було прийнято рішення про

введення умовної валюти для взаєморозрахунків під назвою “сукре”. Як віртуальний засіб платежу вона існує з 01 січня 2010 р. У тому ж році була здійснена перша трансакція. Планувалося зробити сукре реальною валютою не тільки для членів альянсу, а й для інших держав регіону, перетворити в альтернативу американському доларові. У зв’язку з цим відзначимо кілька фактів. У червні 2009 р., після того як президент Гондурасу Мануель Селайя прийняв рішення про приєднання до альянсу, в країні було здійснено державний переворот. А в жовтні 2010 р. під час заворушень у м. Кіто відбувся замах на переобраного на другий термін президента Еквадору Рафаеля Корреа, що вважається автором ідеї єдиного банку і загальної для країн ALBA грошової системи (як показало розслідування, офіцери поліції, які брали участь у змові, проходили навчання в спеціальному центрі в США) [6, с. 5].

Улітку 2012 р. був відсторонений від влади президент Парагваю Луго Фернандо, що був ставлеником лівих сил. Винести йому імпичмент було нескладно, як відзначав аргентинський геополітик Карлос Перейра-Меле, адже це рішення підтримали у Вашингтоні. До того ж у Парагваї надзвичайно сильні праві традиції. Понад сорок років у країні був диктатор Альфредо Стресснер, що не приховував своїх симпатій до німецьких нацистів. Тепер парагвайська олігархія, ймовірно, ще всього, виключить цю країну, що вважається серцем Південної Америки, з інтеграційних процесів на континенті”.

Парагвай може стати головною опорою США в регіоні, особливо з огляду на той факт, що тут розташована велика американська база “Маріскаль Естигаррибіа”. Для входної в блок ALBA Болівії це означає геостратегічне оточення в дусі операції “кільця Анаконди”. Адже в сусідньому Перу Сполучені Штати також мають військові бази, а в Чилі існує могутня мережа олігархів, пов’язаних із Вашингтоном.

Проте, незважаючи на всі перешкоди, які створювали США, держави, що входять до блоку ALBA, досягли успіхів. Серед спільних великих проектів необхідно відзначити загальний банк, що займається питаннями фінансів, освіти, транспортної інфраструктури, установами культурного фонду ALBA та Університету туризму. Країни ALBA розподілили функції за галузевими напрямками, а великі національні проекти пов’язані з механізмами інтеграції і створенням таких умов, що гарантували б неможливість контролю з боку транснаціональних корпорацій. Наприклад, Куба курирує кампанії загальної освіти, енергетичну

безпеку, латиноамериканську школу медицини, уключаючи комунітарну і превентивну медицину, будівництво поселень, а також телекомунікації.

Якщо лідерами блоку ALBA вважаються Куба і Венесуела, у проекті Mercosur (ісп. Mercado Comun del Sur, Південноамериканський загальний ринок) ключову роль відіграють Аргентина і Бразилія. Саме ці держави в 1985 р. підписали програму економічної інтеграції і співробітництва, що заклала основи регіонального об’єднання торгівлі, куди входять Венесуела, Уругвай і Парагвай (членство останнього до квітня 2013 р.). На сьогодні Mercosur є величезним простором від Вогненної землі до Карибського басейну площею 12,8 млн км² із населенням 275 млн осіб. Про потенціал об’єднання свідчить те, що на його території розташовані дві третини світових запасів прісної води і здійснюється 20% світового видобутку нафти [7, с. 9].

З 2004 р. Mercosur і Андське співтовариство (спочатку входили Болівія, Колумбія, Перу, Чилі, Еквадор, Венесуела в організації з 1973 по 2011 р.) вели переговори про створення нового об’єднання Unasur (Union de Naciones Suramericanas, Союз південноамериканських націй). Організація була заснована 09 грудня 2004 р. на саміті 12 латиноамериканських держав у перуанському місті Куско. Ідеї, закладені в Андській групі, – вироблення єдиної економічної політики, координація здійснюваних проектів і гармонізація законодавства – поширилися на всю Південну Америку.

У травні 2012 р. на III Енергетичній раді Unasur у Каракасі була підписана угода, що гарантувала захист регіональних ресурсів і передбачала інтеграцію в галузі енергетики. Було прийнято план будівництва 30 інфраструктурних об’єктів, що містив у собі спорудження на території Південної Америки трьох транспортних коридорів, що з’єднують Тихий і Атлантичний океани.

Що стосується фінансової політики, то країни, які входять у Unasur, домовилися про введення загальної валюти – сукре (Боліваріанський альянс). Цей приклад демонструє взаємозалежність розглянутих інтеграційних проектів. Союз південноамериканських націй намагається здійснювати і єдину зовнішню політику: держави Unasur спільно відстоюють інтереси одного з членів організації. Так було, наприклад, у випадку з Аргентиною, що має суперечки з Великобританією про суверенітет над Мальвінськими островами. Чилі, Венесуела, Болівія та інші країни об’єднання в 2012 р. внесли до Комітету ООН з деколонізації питання про “повернення островів Буенос-Айресу”. Еквадор заручався підтримкою Unasur у справі Джуліана Ассанжа.

Лідери Unasur прагнуть створити і механізми колективної оборони. На позачерговому саміті організації, що відбувся в Бразилії в грудні 2008 р., було засновано Південноамериканську раду оборони – дорадчий і координаційний орган, завданням якого є аналіз і усунення можливих загроз у регіоні. У Латинській Америці зберігаються нерозв’язані територіальні проблеми. При цьому тут зосереджені величезні ресурси: місцеві тропічні ліси, наприклад, відрізняються найбільшим у світі біорізноманіттям. Крім того, до 2025 р. регіон буде виробляти 40% усього продовольства на Землі, і з огляду на похмурі прогнози з приводу доступу до їжі й води, загальна оборонна політика стає для латиноамериканських країн життєво важливим питанням [8, с. 11].

Ще один інтеграційний проект – CELAC (Співтовариство країн Латинської Америки і Карибського басейну). Ця регіональна політична й економічна організація була створена 17 квітня 2007 р. під час першої зустрічі з питань енергетичної інтеграції глав Аргентини, Болівії, Бразилії, Венесуели, Гайани, Колумбії, Парагваю, Перу, Суринаму, Уругваю, Чилі й Еквадору на венесуельському острові Маргарита. CELAC, безумовно, є протиположним до вашингтонському проекту Організації Американських держав. Однією з головних цілей союзу є протидія регіональній політиці США. І не випадково колишній венесуельський президент Уго Чавес був для лідерів співтовариства символічною фігурою.

Однак, на відміну від ALBA, у CELAC навмисно уникають ідеологізації, намагаючись виробити консолідовану позицію з більшості питань. Виступаючи в Каракасі в грудні 2011 р., президент Уругваю Пепа Мухіка закликав своїх колег відмовитися від догматизму. “Ви можете дотримувати будь-яких поглядів, – заявив він, – правих, лівих, центристських, яких завгодно”. До співтовариства входять аргентинські синдикалісти, бразильські прихильники широкої федералізації та ідеологи соціалізму XXI ст. До CELAC приєдналася навіть Мексика, що завжди була осторонь від інтеграційних процесів у Латинській Америці, будучи членом NAFTA (Північноамериканська угода про вільну торгівлю). Це вказує на зонтичний характер організації, що, проте, вважається на сьогодні наймогутнішим інтеграційним інструментом у регіоні [9, с. 14].

Інша організація – БРІК (Бразилія, Росія, Індія, Китай). Активну позицію займають країни ПППМ

(ПАР, Пакистан, Індонезія, Мексика), досить самостійну роль відіграють нафтоекспортери (активний гравець – Венесуела), що нагромадили чималі фінансові резерви. Змістилися ролі традиційних кредиторів і боржників, сформувалися нові великі фінансові ринки, регулювання яких вийшло за рамки окремо взятих держав. Світ, по суті, перейшов на бівалютну систему: нарівні з долларом США (який утратив колишню стабільність і довіру до себе як до резервної валюти й універсального засобу платежу) на міжнародний ринок вийшов євро. Усі ці очевидні зміни, а також фінансова нестабільність, що підсилилася, прорахунки в роботі банківських систем, макроекономічна турбулентність та інше свідчать про ерозію, що почалася, існуючої у світі валютно-фінансової системи.

Тема формування нової світової фінансової архітектури неодноразово піднімалася. Періодично повторювані фінансово-економічні збої в розвитку окремих країн і регіонів змушували знову і знову повертатися до її обговорення. Так було, наприклад, після кризи в Мексиці (1994–1995 рр.), коли розгорілися гострі дискусії, що виявили істотні розбіжності в позиціях їхніх учасників. Так було і після криз в Аргентині (1995 р.), Бразилії (1998–1999 рр.) і знову в Аргентині (2001–2002 рр.) – в економічно найрозвиненіших країнах регіону. Не применшуючи значущості і не заперечуючи “національних коренів” походження цих криз, не можна ігнорувати або недооцінювати і той факт, що на розвиток Латинської Америки в попередні десятиріччя впливало глибоке включення регіону в процеси глобальної інтеграції з її “перекосами” і нестабільністю, з усе більш очевидною нездатністю міжнародних інститутів адекватно управляти й ефективно реагувати на зміни у світовій економіці і фінансах.

Висновки. Таким чином, відбувалося підвищення ролі співробітництва США та Бразилії за каденції Б.Обами, використання “м’якої сили” у зовнішній політиці Бразилії з метою створення сприятливих зовнішніх умов для внутрішнього розвитку, вирішення практичних питань модернізації та розширення ареалу свого впливу.

Перспективи подальших досліджень. Важливим є дослідження стратегій зовнішньої політики США та Бразилії, прогнозування складових “м’якої сили” у зовнішній політиці Бразилії з метою забезпечення геополітичних стратегічних позицій США в регіоні Латинської Америки.

Список використаних джерел

1. SELA aboga por nueva arquitectura financiera [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.sela.org, 25/6/2012.
2. IMF. World Economic Outlook: Sustaining the Recovery. – October 2014. – 35 p.
3. Brasil y Argentina “eliminan” al dolar [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.cnnexpansion.com, 8 de septiembre 2012.
4. Adios al Dolar: Brasil y Argentina haran transacciones en moneda nacional [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aporrea.org, 30.VI.2013.
5. El comercio entre Argentina y Brasil con moneda local suma 122 millones de dolares. – Agenda EFE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.periodistadigital.com, 17 de mayo 2009; www.andmundo.com, 18.V.2012.
6. UNASUR – Unión de Naciones Suramericanas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unasursg.org/>.
7. CEPAL. Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe. – 2011–2012. – P. 9.
8. Sebastián Piñera. Las soluciones a los problemas en Latinoamérica estan en la unión [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.celac.gob.ve./](http://www.celac.gob.ve/).
9. CEPAL. Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe. – 2011–2012. – P. 14.

References

1. SELA aboga por nueva arquitectura financiera. – [Www.sela.org](http://www.sela.org), 25/6/2012.
2. IMF. World Economic Outlook: Sustaining the Recovery. 35 October 2014. p.
3. Brasil in Argentina “eliminan” al dolar. – [Www.cnnexpansion.com](http://www.cnnexpansion.com), 8 de septiembre 2012.
4. Adios al Dolar: Brasil in Argentina haran transacciones en moneda nacional. – [Www.aporrea.org](http://www.aporrea.org), 30.VI.2013.
5. El comercio entre Argentina in Brasil con moneda local suma 122 millones de dolares. – Agenda EFE, www.periodistadigital.com, 17 de mayo 2009; www.andmundo.com, 18.V.2012.
6. UNASUR – Unión de Naciones Suramericanas. – <http://unasursg.org/>
7. CEPAL. Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe. 2011–2012, p. 9.
8. Sebastián Piñera. Las soluciones a los problemas en Latinoamérica estan en la unión. – [http://www.celac.gob.ve./](http://www.celac.gob.ve/)
9. CEPAL. Panorama de la inserción internacional de América Latina y el Caribe. 2011–2012, p. 14.